

Kinderrechten & jeugdstrafrecht

Nederland voldoet helaas nog niet aan het VN-Kinderrechtenverdrag als het gaat om minderjarige verdachten. Zo moeten jongeren soms wel een jaar wachten op de interventie of alternatieve straf die de rechter oplegt, wordt er nog steeds standaard DNA-materiaal afgenomen bij minderjarigen zonder rekening te houden met leeftijd of de aard van het vergrijp en worden nog steeds minderjarigen berecht via het volwassenstrafrecht.

Jeugdstrafrecht

Binnen de jeugdstrafrechtketen is hard gewerkt aan de ontwikkeling van een kindgerichte aanpak. Een trend die de afgelopen jaren steeds zichtbaarder is geworden, is de daling van de geregistreeerde jeugdcriminaliteit. Nieuw is dat dit jaar voor het eerst ook het aantal invezekeringstellingen is gedaald en daarmee ook het aantal minderjarigen dat een nacht of langer in een (politie) cel verblijft. Ook is het positief dat het ministerie van Justitie en Veiligheid toekomstgericht is en een nieuwe visie op vrijheidsbeneming en alternatieven voor detentie voor jeugdigen ontwikkelt.

Ook bij de wetgever is er aandacht voor de speciale rechtspositie van minderjarige verdachten. Momenteel wordt de 'Europese kinderrichtlijn' (EU 2016/800) geïmplementeerd en heeft jeugd de aandacht in het moderniseringstraject van het Wetboek van Strafvordering. Maar, ondanks deze positieve ontwikkelingen voldoet Nederland op te veel punten nog niet aan artikel 37 en 40 VN-Kinderrechtenverdrag. De eerste stappen zijn gezet, maar er is veel meer nodig om te komen tot een duurzaam kindgericht systeem waarin de bijzondere rechtspositie van minderjarigen verankerd is.

Leeftijd strafrechtelijke aansprakelijkheid verhogen

In vergelijking met andere Europese landen ligt de leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid in Nederland laag, namelijk op twaalf jaar. Uit de toelichting op het VN-Kinderrechtenverdrag blijkt dit volgens het VN-Kinderrechtencomité de laagst toegestane leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid. De Raad voor de Strafrechtstoepassing en Jeugdbescherming (RSJ) adviseerde in december 2017 dat "een verhoging van de strafrechtelijke minimumleeftijd naar tenminste veertien jaar wenselijk is".

Kinderrechten- beginselen

- De regering streeft naar de totstandkoming van aparte wetten, procedures, autoriteiten en instellingen voor kinderen die verdacht, vervolgd of veroordeeld worden voor het begaan van een strafbaar feit (artikel 40 lid 3 IVRK).
- Het belang van het kind en een pedagogische aanpak staan voorop in de toepassing van het jeugdstrafrecht (artikel 3 en 40 IVRK).
- Vrijheidsbeneming wordt slechts als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke passende duur gehanteerd (artikel 37 sub b IVRK).
- Ieder kind dat van zijn of haar vrijheid wordt beroofd, wordt behandeld met menselijkheid en respect waarbij rekening wordt gehouden met zijn of haar leeftijd (artikel 37 sub c IVRK).
- Het beleid van de regering is erop gericht om zaken van minderjarigen, waar dat mogelijk is, 'buiten' het strafrecht om af te doen. Alternatieven voor detentie waaronder zorg, onderwijsvoorzieningen en toezicht en begeleiding zijn in ruime mate beschikbaar en toegankelijk (artikel 40 lid 3, sub b en lid 4 IVRK).
- Minderjarigen hebben recht op een volledige eerbiediging van hun privéleven gedurende alle stadia van het strafproces (artikel 16 en artikel 40 lid 2, sub b IVRK).

➤ wij bevelen aan dat

aan een duurzaam kindgericht systeem voor het jeugdstraf (proces)recht wordt verder gebouwd, in lijn met het VN-Kinderrechtenverdrag, de Guidelines on child-friendly justice van de Raad van Europa en de 'EU-kinderrichtlijn' (EU 2016/800).

30.369

minderjarigen opgenomen in de
DNA-databank voor Strafzaken

Indicatoren

Indicatoren ¹	2012	2013	2014	2015	2016	2017 ¹	verschil tov 2016
Totaal aantal door de politie gehoorde minderjarige verdachten (unieke acties) ²	51.973	43.419	39.628	37.586	33.043	28.504	- 14
Totaal aantal inverzekerings- tellingen minderjarigen (unieke acties) ²	7.513	6.879	6.791	7.449	7.101	5.253	- 26%
Totaal aantal minderjarigen in justitiële jeugdinrichtingen ³	1.999	1.520	1.270	1.029	1.054	1.005	- 5%
% minderjarigen in voorlopige hechtenis in justitiële jeugd- inrichtingen op peildatum ⁴	75% (171)	74% (137)	79% (85)	76% (106)	76% (108)	80% (89)	+ 4%
Gemiddeld aantal dagen voorlopige hechtenis	40	38	37	29	36	38	+ 6%
Totaal aantal minderjarigen met een PIJ-maatregel op peildatum ⁴	40	30	15	23	22	8	-64%
Opname 12- en 13-jarigen in een justitiële jeugdinrichting	23	27	18	12	14	13	-7%
16 en 17 jaar volgens volwassenenstrafrecht ⁵	50	56	X	X	45	X	
Aantal ooit als minderjarige opgenomen personen in de DNA-databank voor Strafzaken ⁶	20.281	22.649	24.283	25.962	27.521	30.369	+ 10%

¹ Bron: Ministerie van Veiligheid en Justitie, Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI), tenzij anders vermeld.

² Bron: BVI = database van de politie.
Unieke acties: Iedere actie wordt uniek geteld. Als een minderjarige 2 keer is verhoord, wordt deze 2 keer geteld.

³ Aantal minderjarigen dat aanwezig was in een justitiële jeugdinrichting op 1 januari plus het aantal minderjarigen dat in de loop van het jaar in een justitiële jeugdinrichting is geplaatst.

⁴ Op 1 januari van het daarop volgende jaar. Bijvoorbeeld het cijfer uit 2017 is vastgesteld op 1 januari 2018.

⁵ RACMIN, informatiesysteem Parket Generaal van het Openbaar Ministerie.

⁶ Nederlandse DNA-databank voor Strafzaken, Nederlands Forensisch Instituut.

26%

daling van het aantal
inverzekeringstellingen
minderjarigen

Wij benadrukken het belang van het RSJ-advies en vinden jeugdhulp voor zeer jonge en kwetsbare minderjarige verdachten en veroordeelden van belang. Hierbij zou strafrechtelijke vervolging en opsluiting niet mogelijk moeten zijn.

Recht op een advocaat voor alle minderjarige verdachten

De toegang tot een gratis advocaat voor minderjarige verdachten die met politie en justitie te maken hebben, is niet voor alle minderjarigen gelijk. Positief is dat zij vanaf 1 maart 2017 recht hebben op een advocaat én een vertrouwenspersoon voor en tijdens het politieverhoor.

Toch blijkt dat lang niet alle minderjarige verdachten toegang hebben tot een gratis (piket)advocaat. Dit geldt namelijk niet voor niet-aangehouden minderjarige verdachten, verdachten die thuis zijn en per brief worden opgeroepen, minderjarige verdachten die na 20:00 uur 's avonds zijn aangehouden en zich pas de volgende dag moeten melden voor het verhoor en voor kinderen jonger dan twaalf jaar die door de politie worden verhoord. Zij of hun ouders moeten zelf een advocaat regelen en betalen. Ook minderjarigen die niet bij de rechter maar bij de officier van justitie moeten komen op verdenking van een licht vergrijp krijgen zelden een gratis advocaat toegewezen. Terwijl zij wel een taakstraf of boete en een justitiële aantekening, oftewel een strafblad, kunnen krijgen.

Politieverhoor, verzekeringstelling en verblijf in een politiecel

Verrassend is dat dit jaar voor het eerst niet alleen het aantal politieverhoren daalt, maar dat ook de verzekeringstelling van minderjarige verdachten met bijna 2.000 minderjarigen is afgenomen. Steeds vaker wordt op politiebureaus een nieuwe werkwijze toegepast die uitgaat van het criterium 'geen verzekeringstelling, tenzij'.

Zorgelijk blijft echter dat uit signalen van de Kinderrechtenhelpdesk en de advocatuur blijkt dat minderjarigen, als gevolg van het huidige strafrechtstelsel, langer dan nodig is in een politiecel verblijven. Een jaarlijks terugkerend knelpunt blijft dat het wettelijk gezien nog steeds mogelijk is om de verblijfsduur in de politiecel met maximaal tien dagen te verlengen. Ook zijn er aanzienlijke

➤ wij bevelen aan dat

de wettelijke leeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid wordt verhoogd naar minimaal 14 jaar en per direct wordt gestopt met het opsluiten van 12- en 13-jarigen in justitiële jeugdinrichtingen.

➤ wij bevelen aan dat

- alle minderjarige verdachten toegang hebben tot een gratis (piket)advocaat bij het politieverhoor en bij de officier van justitie;
- het voorbehoud van Nederland, dat stelt dat een minderjarige bij lichte overtredingen geen juridische bijstand krijgt, wordt afgeschaft.

verschillen tussen de politiebureaus in aanpak en in de aanwezige voorzieningen voor een kindgericht beleid. Daarnaast is er bij de politie te weinig kennis en aandacht voor het leeftijdscriterium en de omgang met minderjarige verdachten met een beperking, waaronder hechtingsproblematiek, autisme of ADHD.

De justitiële keten zal de komende jaren verder moeten blijven investeren in een landelijke kindgerichte aanpak in de eerste fase van het strafproces. Dit moet ervoor zorgen dat regionale verschillen verdwijnen, de tijd die minderjarigen doorbrengen in de politiecel verder wordt verkort en het personeel opgeleid is om met minderjarige verdachten te werken.

Vrijheidsbeneming en alternatieven

In 2018 wordt de situatie van kinderen in gesloten instellingen wereldwijd onderzocht in het kader van de *UN-Global Study on children deprived of liberty* onder leiding van Manfred Nowak. Nederland heeft in tegenstelling tot andere Europese landen nog geen financiële bijdrage geleverd om deze studie mogelijk te maken en moet ook de gegevens en data hiervoor nog aanleveren. Voor ons land zijn er nog veel verbeterpunten te noemen als het gaat om vrijheidsbeneming. 80% van het totaal aantal minderjarigen dat in justitiële jeugdinrichtingen verblijft, is nog niet berecht en verblijft in voorlopige hechtenis. Voor hen bestaat het risico op oneigenlijk gebruik en willekeurige toepassing van voorlopige hechtenis. Dit blijkt uit het promotieonderzoek van Yannick van den Brink van de Universiteit Leiden (januari 2018) en het WODC-onderzoek naar de voorlopige hechtenispraktijk in Nederland (november 2017). Wat rechters bijvoorbeeld 'pedagogisch wenselijk' vinden, kan per rechter sterk verschillen. Het is hierdoor niet gegarandeerd dat voorlopige hechtenis van minderjarigen slechts als uiterste maatregel en voor de kortst mogelijke duur wordt toegepast.

Zorgelijk is verder dat uit de evaluatie van de Jeugdwet blijkt dat de jeugdhulp die in het kader van het jeugdstrafrecht noodzakelijk is, niet altijd of niet tijdig beschikbaar is. Jongeren moeten soms wel een jaar wachten op de interventie of alternatieve straf die de rechter oplegt.

Privacy

In totaal staan er 30.369 mensen in de DNA-databank voor Strafzaken als gevolg van een veroordeling uit hun jeugd. Van hen waren er 3.257 op 31 december 2017 nog steeds minderjarig. Het beleid ten aanzien van het standaard opslaan van DNA-profielen van minderjarigen die voor een strafbaar feit zijn veroordeeld, lijkt te gaan veranderen.

In november 2017 oordeelde het VN-Mensenrechtencomité dat Nederland met de 'Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden' het recht op privacy van minderjarigen, zoals gewaarborgd in het internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten (BUPO-verdrag), schendt. Het comité stelt dat verplichte DNA-afname van een minderjarige veroordeelde niet altijd proportioneel is gekeken naar het doel, namelijk het voorkomen en opsporen van serieuze misdrijven. Naar aanleiding van deze uitspraak heeft de minister van Justitie en Veiligheid in april 2018 aangekondigd de 'Wet DNA-onderzoek bij veroordeelden' te willen aanpassen en geen DNA meer te willen afnemen van minderjarigen die veroordeeld zijn tot een taakstraf van minder dan veertig uur.

Dit is goed nieuws, maar daarmee zijn niet alle aanbevelingen van het VN-Mensenrechtencomité opgevolgd. Volgens het comité is in iedere zaak een individuele belangenafweging nodig waarbij rekening wordt gehouden met leeftijd. Ook zijn aanvullende rechtswaarborgen nodig, zoals het recht op het instellen van bezwaar tegen het afnemen van DNA-materiaal en het instellen van beroep tegen het opslaan van DNA.

➤ wij bevelen aan dat

- artikel 15 van de Beginselen-wet Justitiële Jeugdinrichtingen (BJJ) wordt geschrapt, zodat minderjarigen niet langer dan drie dagen in een politiecel kunnen verblijven;
- er een kindgerichte aanpak komt tijdens de eerste dagen van het strafproces;
- het ministerie van Justitie en Veiligheid de aanbevelingen overneemt die Defence for Children en de Vereniging voor Nederlandse Jeugdrechtsadvocaten hebben opgesteld in de 'Toekomstvisie aanhouding en in verzekeringstelling van minderjarige en jongvolwassen verdachten';
- verder wordt geïnvesteerd in opleiding, vaardigheden en speciale jeugdteams bij de Nationale Politie en het Openbaar Ministerie.

➤ wij bevelen aan dat

- het aanbod van alternatieven voor vrijheidsbeneming, zoals forensische pleegzorg, gedragsinterventies en ook herstelrecht, verder wordt uitgebreid;
- iedere beslissing tot vrijheidsbeneming helder wordt genomen en dat voorkomen wordt dat minderjarigen op basis van onduidelijke gronden zoals 'pedagogische overwegingen' lange tijd kunnen worden opgesloten.

“Jongeren moeten soms wel een jaar wachten op de interventie of alternatieve straf die de rechter oplegt.”

Een ander terugkerend knelpunt is de levenslange justitiële documentatie van gegevens van minderjarigen die veroordeeld zijn voor een zedendelict. Dit kan nog lang tot problemen leiden bij de afgifte van een Verklaring Omtrent Gedrag (VOG). Voor jonge verdachten en veroordeelden is het belangrijk dat zij na een veroordeling voor een strafbaar feit een tweede kans krijgen en hun leven kunnen oppakken. Ook het VN-Kinderrechtencomité roept op om de strafrechtelijke gegevens van minderjarigen te verwijderen na de beëindiging van de straf.

Herstelrecht en mediation in strafzaken van jongeren

Sinds 2017 kunnen de officier van justitie en de rechter strafzaken van minderjarigen doorverwijzen naar mediation. In plaats van de rechter te laten beslissen, krijgt de minderjarige verdachte zelf de mogelijkheid in gesprek te gaan met het slachtoffer, verantwoordelijkheid te nemen en te werken aan een oplossing. Daarbij wordt ook gekeken of het netwerk van ouders, familie, vrienden, bureaus of een leraar kunnen helpen.

Belangrijk is dat herstelrecht, waaronder mediation en herstelconferenties, een duidelijke plek krijgen in het jeugdstrafrecht. Daarbij is het nodig dat er één landelijke methode voor jeugd wordt ontwikkeld die ingezet kan worden binnen de wijk aanpak van de politie, de werkwijze van de Raad voor de Kinderbescherming, het Openbaar Ministerie, de rechterlijke macht en binnen de justitiële jeugdinrichtingen.

Toepassing volwassenstrafrecht op 16- en 17-jarigen

In het Jaarbericht Kinderrechten roepen we ieder jaar opnieuw op om te stoppen met het berechten van minderjarigen via het volwassenstrafrecht. Dit is een schending van het VN-Kinderrechtenverdrag. Ook voor minderjarigen die ernstige misdrijven begaan, geldt dat zij volgens het jeugdstrafrecht berecht moeten worden. Dit biedt hen meer passende behandelmogelijkheden, evenals de kans van hun fouten te leren en het leven weer op te pakken. Onze oproep is helaas zonder resultaat gebleven.

Nederland handhaaft het voorbehoud op het VN-Kinderrechtenverdrag waardoor er nog steeds 16 en 17-jarigen via het volwassenstrafrecht berecht worden. Ook is het hierdoor mogelijk om de PIJ-maatregel (Plaatsing In een Jeugdinrichting voor jeugdigen) uit het jeugdstrafrecht om te zetten naar een tbs-maatregel voor volwassenen die levenslang kan voortduren. Het VN-Kinderrechtencomité heeft hierop herhaaldelijk kritiek geuit. Het is teleurstellend dat de overheid dit laat voortduren en het is onzorgvuldig dat over 2017 niet bekend is om hoeveel minderjarigen het gaat.

➤ wij bevelen aan dat

- een sterker beschermd recht op privacy van minderjarigen in het strafrecht wordt opgenomen;
- in een aparte wettelijke bepaling wordt geregeld dat er geen DNA-materiaal bij minderjarigen kan worden afgenomen, tenzij dit noodzakelijk is voor de voorkoming, opsporing, vervolging en berechting van strafbare feiten. Daarbij geldt dat er altijd een zorgvuldige belangenafweging wordt gemaakt door de officier van justitie, waarbij rekening wordt gehouden met leeftijd;
- voorkomen wordt dat de justitiële gegevens van minderjarige zedendeliquenten levenslang zichtbaar blijven.

➤ wij bevelen aan dat

- herstelrecht en mediation in strafzaken een stevige plek krijgen in het jeugdstrafrecht en in de richtlijnen van het Openbaar Ministerie;
- er één landelijke methode speciaal voor mediation in jeugdzaken wordt ontwikkeld.

➤ wij bevelen aan dat

het voorbehoud van Nederland af wordt geschaft dat toepassing van het volwassenstrafrecht op 16- en 17-jarigen en omzetting van een PIJ-maatregel in een tbs-maatregel mogelijk maakt, en dat de wet daarop wordt aangepast.

Het recht op een advocaat

De moeder van Toine (16) belt de Kinderrechtenhelpdesk van Defence for Children. Haar zoon is aangehouden voor het medeplegen van een winkeldiefstal. Hij mocht eerst naar huis en is pas een dag later door de politie verhoord. Zijn vriend Paul, die op heterdaad is aangehouden en op het politiebureau moest blijven, is nog dezelfde avond verhoord. Hij had een piket-advocaat die de zaak vooraf met hem besprak en hem tijdens het verhoor bijstond. Aan Toine, die een dag later toch nog naar het politiebureau moest komen voor verhoor, is verteld dat hij een advocaat mag meenemen, maar dat hij of zijn ouders die zelf moeten betalen. Zijn moeder wil dat niet. Zij werkt, maar houdt nauwelijks geld over en wil geen geld uitgeven aan een advocaat. Ze gaat zelf mee naar het politieverhoor.

Toine gaat akkoord met een Halt-afdoening. Hij zegt achteraf dat hij wel een beetje onder druk is gezet. Hij wilde dat het snel voorbij was en wilde niet naar de rechter, maar eigenlijk had hij er niet zoveel mee te maken. Hij was inderdaad samen met zijn vriend Paul in de winkel, maar het was niet zijn idee om de spullen mee te nemen en hij had zelf niks gestolen.

Volgens de nieuwe EU-richtlijn EU 2016/800 hebben minderjarige verdachten van een strafbaar feit voorafgaand en tijdens het politieverhoor recht op een advocaat en kunnen zij daarvan geen afstand doen. Wij vinden het belangrijk dat alle minderjarige verdachten die door de politie, officier van justitie of rechter worden gehoord op gelijke wijze toegang krijgen tot een gratis (piket)advocaat.

Zorgen

De rechtspositie van kinderen in het jeugdstrafrecht blijft een zorg: deze is met name tijdens de eerste dagen van het strafproces te weinig kindgericht. Er verblijven teveel kinderen in de politiecel en niet alle minderjarige verdachten krijgen een gratis advocaat. Er worden nog steeds 12- en 13-jarigen opgesloten in justitiële jeugdinrichtingen en 16- en 17-jarigen kunnen worden berecht via het volwassenstrafrecht.

Er staan te veel mensen geregistreerd in de DNA-databank voor strafzaken als gevolg van een strafbaar feit uit hun jeugd.

De aansluiting op jeugdhulpinterventies schiet te kort. Kinderen die een alternatieve straf opgelegd krijgen moeten soms lang wachten om deze te kunnen uitvoeren vanwege tekorten bij jeugdhulp.

Herstelrecht, zoals mediation in strafzaken en herstelconferenties, is niet voor alle minderjarigen toegankelijk.

Vooruitgang

Het aantal kinderen dat in verzekering is gesteld door de politie en in een politiecel verblijft, is voor het eerst sinds jaren flink afgenomen, van ruim 7000 in 2016 naar iets meer dan 5000 in 2017. Het aantal politieverhoren neemt al jaren af, net als het aantal kinderen dat in een justitiële jeugdinrichting is opgesloten. Dit is een halvering ten opzichte van vijf jaar geleden.

Er worden nieuwe vormen en alternatieven voor vrijheidsbeneming ontwikkeld, zodat minderjarigen zo weinig mogelijk worden opgesloten en zij zich kunnen blijven ontwikkelen.

En nu

Er is veel meer aandacht nodig voor een kindgerichte aanpak tijdens de modernisering van het Wetboek van Strafvordering en in de praktijk.

De minimumleeftijd voor strafrechtelijke aansprakelijkheid moet omhoog. De leeftijd waarop kinderen voor een strafbaar feit kunnen worden vervolgd in Nederland ligt laag, namelijk op 12 jaar. Net als de RSJ vinden wij dat een verhoging naar ten minste 14 jaar wenselijk is.

De privacy van minderjarige verdachten en veroordeelden moet beter worden beschermd als het gaat om DNA-afname en het gebruik van justitiële gegevens als gevolg van jeugddelicten.

De voorbehouden van Nederland op het VN-Kinderrechtencomité moeten worden ingetrokken, zodat het niet meer mogelijk is om minderjarigen die verdacht worden van lichte delicten zonder advocaat te berechten en ook niet om 16- en 17-jarigen via het volwassenstrafrecht te berechten.